

PRAVO I PRAVOSUĐE U OSMANSKOM CARSTVU SA POSEBNIM OSVRTOM NA BOSNU I HERCEGOVINU

Pregledni članak

DOI: 10.7251/APDN2001038S	COBISS.RS-ID: 132501761	UDK: 347.97/.99(497.15):94(560)"1463/1878"
-------------------------------------	-----------------------------------	--

Akademik prof. dr Miodrag N. Simović*

Prof. dr Milena Simović**

Prof. dr Marina M. Simović***

Apstrakt: Predmet ovog rada je organizacija pravosudnog sistema u Osmanskom carstvu, pri čemu je posebna pažnja posvećena pravosuđu za vrijeme osmanske vlasti u Bosni i Hercegovini. Iako je osmanska država prošla kroz niz uređenja i preuređenja, neke od glavnih struktura su ostale neizmijenjene. Uvijek je postojao neko ko je bio potpuno odgovoran za upravu države, tj. sultan carevine. Odluke je uvijek razmatrao divanski savjet, dok je konačnu riječ uvijek imao sultan. U začecima carstva, ovaj savjet su činili plemenski starci. Kasnije je on promijenjen tako da je uključivao vojne profesionalce i mjesne viđenije ljude (elitu), poput vjerskih i političkih savjetnika visokog staleža. Članovi divana su nazvani veziri (ministri), kojima je nešto kasnije počeo da predsjedava veliki vezir (premijer), preuzimajući neke od sultanovih odgovornosti. Osmansko carstvo je zapravo bila velika vojna organizacija, koju su zanimala nova osvajanja i ubiranje poreza, te je njen upravni sistem bio oblikovan za osiguravanje ljudstva za vojsku i novca za njeno plaćanje.

Ključne riječi: Osmansko carstvo, izvori prava, kadija, sultan, sudovi,...

* Sudija Ustavnog suda Bosne i Hercegovine i redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, redovni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, redovni član Evropske akademije nauka i umjetnosti, inostrani član Ruske akademije prirodnih nauka i redovni član Balkanskog naučnog centra Ruske akademije prirodnih nauka, e-mail: vlado_s@blic.net

** Vanredni profesor Fakulteta za bezbjednost i zaštitu Nezavisnog univerziteta u Banjoj Luci, e-mail: vlado_s@blic.net

*** Sekretar u Ombudsmanu za djecu Republike Srpske i vanredni profesor na Fakultetu pravnih nauka Panevropskog univerziteta „Apeiron“ u Banjoj Luci, e-mail: marina.simovic@gmail.com

Nastanak, izvori i podjela prava u Osmanskom carstvu¹

Prilikom izučavanja društvenih pojava, u koje nesumnjivo spada i pravo, posebnu pažnju treba obratiti na vremenski kontekst nastanka instituta i pravne prakse. Krucijalno je važno uzeti u obzir okolnosti koje su vladale u doba nastanka određenog prava, njegove primjene i instituta jer je pravo odraz društvenih zakonitosti koje su vladale u određenom vremenu. Praviti potpunu komparaciju na način da pokušavamo drevno pravo podvoditi pod današnje pravne standarde, velika je greška koja nas samo udaljava od prave slike prava i pravosuđa tog vremena, s obzirom na različit stepen razvijenosti društva i uprave i potpuno različite koncepcije poimanja vlasti i države. U starom i srednjem vijeku načešće je vladar ili vrhovno biće (Bog, božanstva) zakonodavac, a klasni sistem (robovlasništvo, feudalizam) podrazumijeva odsustvo ljudskih prava kakva mi danas poznajemo, nerazvijenost pravnih običaja, odnosno uopšteno slabiju komunikaciju među zajednicama itd. Posebnu pažnju treba obratiti, kada se bavimo društvenim pojavama iz istorije balkanskih naroda, na kompleksnost njihove istorije. Ta se kompleksnost ogleda i u vremenu vladavine Osmanlija, pa su nerijetke pojave mistifikacije ili odbacivanja istorijskih fakata što u konačnici ima rezultat koji je neobjektivan i u najboljem slučaju naučno upitan.

Osmanlije su bili praktični vladari - poreze su uvodili da bi funkcionisala država, ali i da bi provodili ideologiju, pravosuđe su organizovali da bi podanici bili zadovoljni pravdom, ali i radi ispunjenja šerijatskih imperativa. Vjera je igrala veliku ulogu u Osmanskom carstvu² - u ovom slučaju to je bilo učenje islama i šerijat u svojoj zakonskoj izvedenici.

Prvi pomeni o pravu turkijskih plemena³ mogu se naći u starim

¹ Osmansko carstvo (na osmanskome turskom: *Devlet-i Aliye-i Osmaniye*, što znači „Osmanska Uzvišena Država“; na modernom turskom: *Osmanlı Devleti*, „Osmanska država“ ili *Osmanlı İmparatorluğu*, „Osmansko carstvo“, drugi nazivi *Otomansko* i *Tursko carstvo*) je bilo tursko carstvo koje je 1299. godine osnovao Osman I na Bliskom Istoku, koje je na vrhuncu moći kontrolisalo teritorije u današnjoj Turskoj, jugozapadnoj Aziji, sjevernoj Africi i jugoistočnoj Evropi između 14. i 20. vijeka. U 16. i 17. vijeku, Osmansko carstvo bila je jedna od najjačih država na svijetu. Razdoblje vladavine Sulejmana I (1520-1566) može se smatrati vrhuncem moći Osmanskog carstva. Osmanski i turski istorijski tekstovi dali su mu nadimak „Kanuni“ (zakonodavac) zbog njegovih zakonika o upravljanju zemljom i finansijama, dok je u Evropi nazvan „Veličanstveni“. U vrijeme njegove vladavine ostvareni su majstorski arhitektonski zahvati Mimara Sinana. Važio je i za najvećeg mecenu od svih osmanskih vladara. Velikom brojem vojnih pohoda proširio je carstvo na zapad, istok i jugoistok.

² Osmansko carstvo osnovalo je pleme Turaka Oguza sa zapadnih područja današnje Turske, kojima je vladala Osmanska dinastija. Carstvo je doseglo vrhunac pod vlašću Sulejmana I. Do prekretnice u ratu s evropskim državama došlo je s velikim osmanskim porazom kod Beča 1683. godine. Iako se u sljedećem vijeku ratna sreća mijenjala, s izgubljenim i ponovo osvojenim pokrajinama, carstvo je uopšteno bilo u defanzivi. U 19. vijeku carstvo postaje samo jedna od sila u sukobima oko Balkana i drugih područja, u kojima učestvuju Rusija, Austrija, Engleska i Francuska. Na Balkanu, kao i u samoj Turskoj, budi se nacionalizam. Početkom 20. vijeka Mladoturci traže reforme. U Prvom svjetskom ratu carstvo gubi sve posjede, osim Turske. Kemal Atatürk službeno proglašava republiku 29. oktobra 1923. godine, a zadnji sultan zauvijek napušta zemlju.

³ Kineski dokumenti iz VI vijeka spominju carstvo T'u-chüeh koje se sastoji od dva dijela, a dijele ih na sjeverne i zapadne Turke. Carstvo dolazi u VII vijeku pod vlast dinastije T'ang, ali su se sjeverni Turci oslobodili Kineza i očuvali samostalnost do 744. Najstariji turkijski zapisi (orhon) iz VIII vijeka opisuju ovo carstvo kao konfederaciju turkijskih plemena, i to Oguzi; Ujgure duž Selenge u sadašnjoj Mongoliji i Kirgize duž Jeniseja u središnjoj Rusiji.

zakonicima dok su plemena živjela nomadskim načinom života i prije prihvatanja islama. Ti zakonici su se nazivali *toru ili yasa* zbornici zakona i bili su skup običajnog prava nomadskih plemena Srednje Azije (*Historija Osmanske države*, 2005: 147). Formalno, glavni princip vladanja državom je bila pravičnost i pravda, te princip taliona. Vladao je trebalo da obezbijedi pravdu na teritoriji svoje vladavine. Princip pravičnosti može se naći i u djelima o vladanju perzijskih šahova koji već bili prihvatili islam. Teorija hilafeta, kakvu su iznijeli klasični islamski pravници, po mnogo čemu je istovjetna sa starom bliskoistočnom teorijom države (*Historija Osmanske države*, 2005: 147). Ova činjenica nas upozorava da su se pravne tradicije često preplitale, te možemo naći skoro iste pravne principe i institute u naočigled različitim pravnim sistemima.

Veliki uticaj na osmansko pravo imala su pravna nasljeđa Vizantije⁴, Perzije⁵ i neki običaji balkanskih naroda. Ovaj uticaj na razvoj javnog prava kod Osmanlija proizilazi iz činjenice da su Vizantija i Persija bila hiljadugodišnja carstva sa razvijenim državnim aparatom. Otiske pravnih tradicija Vizantije i Persije možemo pronaći u institutima koje su razvile Osmanlije (Inalcik, 2005: 155-157).

Iz doba prije islama osmanska pravna tradicija je naslijedila načela, prije svega načelo pravičnosti. Načelo pravičnosti i očuvanja pravde je formalno bilo osnov Osmanskog carstva od njegovih samih početaka. Možemo reći da je došlo do poklapanja načela starog bliskoistočnog prava sa načelima šerijata/islamskog prava. Ova pojava nije rijetkost ako znamo da ljudski rod baštini univerzalna načela.

U periodu dok turkijska plemena nisu još bila primila islam, društvo ovih nomadskih plemena Srednje Azije bilo je podijeljeno na dva staleža: ratnike i zemljoradnike. Ratnici su bili dužni da štite princip pravičnosti, ali i da štite zemljoradnike od nepravde i napada drugih plemena. Važnu ulogu imalo je vijeće plemena. Ovo vijeće je imalo i pravosudnu funkciju. Vladao je bio vrhovni sudija. Vladao nije mogao vršiti samovolju jer je bio ograničen čuvanjem pravičnosti u društvu i primjenom običajnog prava. U protivnom je mogao biti smijenjen. Iako je bio vladar, imao je i obaveze, a ne samo prava i vlast nad podanicima. Podjela na dvije kaste – ratnike⁶ i zemljoradnike može

⁴ Vizantijsko carstvo, Vizantija ili Istočno rimsko carstvo (grč. Βασιλεία Ῥωμαίων Αυτοκρατορία) je istorijski termin koji se koristi kako bi se opisalo helenizovano Rimsko carstvo iz doba pozne antike i srednjeg vijeka. Prestonica Vizantije bila je u Konstantinopolju i vizantijski carevi su vladali carstvom kao direktni nasljednici rimskih careva antike. Ne postoji konsenzus u istorijskoj nauci kada počinje istorija Vizantijskog carstva, odnosno kada se završava istorija Rimskog carstva.

⁵ Persija je zajednički naziv za iranske monarhije koje su vladale teritorijom današnjeg Irana počevši od Kirovog Persijskog carstva. Naziv dolazi od grčke riječi *Persis*, kojom se označavao današnji Iran, a koja je, pak označavala Kirov klan "Pars" ili "Parsa". U današnjem Iranu je "Parsu" nazvana provincija Fars. Grčki istoričar Herodot je tvrdio da Perzijanci dolaze od mitskog junaka Perseja. Iranski šah Reza Pahlavi je godine 1935. zamolio strane države da ubuduće za njegovu državu umjesto Persije koriste endonim (udomačeni izraz) Iran.

⁶ Vojno uređenje Osmanskog carstva sačinjavali su 1) poluvojnički redovi (martolosi, vojnici) i 2) vojnički redovi: a) konjanički - akindžije, spahije, delije i farisi i b) pješadijski - janjičari, azapi i mustafhizi.

se odmah prepoznati u osmanskoj klasičnoj podjeli društva na askere i raju, vojsku i zemljoradnike.

Prihvatanjem islama dolazi i do recepcije islamskog prava. Islamsko pravo je bilo razvijeno do one mjere koja je bila u službi funkcionisanja mlade islamske države. Osnovno načelo islamske vladavine je bilo da je Alah/Bog taj koji daje vlast ljudima, a čovjek (vladar, namjesnik božiji) je taj koji mora pravično vladati i primjenjivati odredbe Božije knjige (Kurana) (Rahman, 1983: 125).

Islamsko pravo se razvilo kroz četiri pravne škole - šafijsku, hanbelijsku, malikijsku i hanefijsku. Ostale škole (mezhebi) ili nisu dovoljno sveobuhvatne, u smislu da ne sadrže sve aspekte Šerijata ili nisu dovoljno očuvane u pouzdanom obliku. Iz ovog razloga, većina muslimanskog umeta pripada jednoj od ove četiri škole.

Islamska komponenta u osmanskoj pravnoj tradiciji čini veliki dio, mada se može govoriti da su i Osmanlije obilježile šerijatsko pravo naročito kod muslimana hanefijske pravne provenijencije. Ovdje se posebno misli na razvoj javnog prava koje u prvim vijekovima islama nije bilo razvijano jer rano islamsko društvo nije imalo potrebu za razvijanjem ove grane prave. Mlada islamska država je tek bila preduzela opsežnija osvajanja, pa je tek slijedila razrada javnog prava koju u kasnijim vijekovima preuzimaju Osmanlije. Međutim, privatno i statusno pravo je bilo dosta razvijeno. Kuran je veliku pažnju poklanjao moralnom razvitku pojedinca, pa se nalazi dosta kuranskih normi koje uređuju privatnopravne odnose. Za javno pravo postojali su osnovni principi propisani osnovnim izvorima šerijata. Upravo su Osmanlije razvile upravu i javno pravo na temeljima islamskog prava.

Osmanlije su pripadale sunijskom islamu hanefijske pravne škole. Osnovni izvori islamskog prava, pa i hanefijske pravne škole su: *Kuran-Božja objava*, *Sunet-Praksa Muhameda*, *Idžma-Konsenzus pravnika i Kijas-Analogija*, a u pomoćne izvore ubrajaju se *Urf-Upravna praksa* i *Adet-Pravni običaji* (Begović, 1966-67).

Od pojave islama pa do prihvatanja islama od strane turkijskih plemena kojima su pripadali i Turci Osmanlije, islamska pravna tradicija je bila razvila neki oblik podjele upravne i sudske vlasti. Ova podjela veže se za drugog halifu Omera. Takva pravna tradicija nasljeđuje se i razvija u vijekovima koji slijede.

Šerijatsko pravo⁷ je bilo temelj osmanskog prava, ali se ne može

⁷ Šerijatsko pravo je sastavni dio islamske vjere i sastoji se iz niza vjerskih, muslimanskih propisa, čije izvore treba tražiti u muslimanskoj svetoj knjizi - Kuranu. Od 6236 izreke Kurana njih 500 odnosi se na pravo. Glavni izvori šerijatskog prava su: Kuran, Sunet, Idžma ul umet i Kijas, a sporedni izvori su: Urf adet i Er rei. *Sunet* je tradicija nastala na osnovi Muhamedova života. Svaki njegov postupak, izjava i slično, postao je uzor za postupke sljedbenika. Nauka pod Sunetom podrazumijeva Muhamedove izreke, njegov način života i prečutno odobrenje tuđih djela pod uslovom da je to učinio nakon što je počeo propovijedati islam. Svaki pojedini postupak, presedan iz Muhamedova života - zove se hadis. Ukupnost hadisa čini sunu, tj. uputstvo vjernicima kako treba živjeti. Prvobitno su hadisi bili prenošeni samo usmeno, a kasnije se zapisuju. Kritičko sakupljanje i odabir hadisa izvršili su Buhari i Muslim. Tada nastaje posebna naučna grana pod nazivom „Usuli hadis“ koja se bavi proučavanjem istinitosti hadisa. *Džihad* predstavlja pravo učenih ljudi da mogu

govoriti o osmanskome pravu kao isključivom obliku islamskog prava. Osmansko pravo je bilo pod uticajem lokalnih prava i pravnih običaja osvojenih područja, prije svega prava stare Persije, Vizantije, nekih pravnih običaja balkanskih naroda i svakako običajnog prava turkijskih plemena prije prihvatanja islama. Osmanlije su imale pragmatičan pristup prilikom osvajanja novih područja. One pravne tekovine koje su već funkcionisale, nisu dirali ako se nisu kosili sa islamom i njihovim interesima tako da veoma brzo dolazi do recepcije lokalnih pravnih običaja. Upravo je lokalno pravo pokorenih naroda imalo dosta uticaja na nastanak *kanuna* - sultanovih⁸ uredbi s zakonskom snagom.

Šerijatsko pravo nije bilo razvijeno u oblasti javnog prava, pa ubrzo dolazi do pravne aktivnosti koja uređuje javnopravne odnose putem kanuna. Javno pravo ovog doba razlikuje se od modernog doba shvatanja javnog prava. Ovdje se pod javnim pravom misli na pravo koje reguliše pitanja uprave, ali i na sva pitanja koja se odnose na poslovno i trgovačko pravo, kao i na prihvatanje pravnih običaja zatečenih na novoosvojenim područjima. Praksa donošenja kanuna je ubrzala i razvila osmansko pravo.

Aktivnošću sultana i pokrajinskih vijeća nastaju tri osnovna izvora osmanskog prava iz klasičnog perioda, pa stoga možemo reći da osmansko pravo klasičnog perioda ima tri osnovna izvora:

1. islamsko pravo - Šerijat hanefijske pravne škole,
2. kanun - uredbes sa zakonskom snagom koje je donosio sultan ili pokrajinska vijeća koje su morale biti u skladu sa šerijatskim pravom,
3. običajno pravo osvojenih područja koje su Osmanlije recipirale putem kanuna i po potrebi prilagodile islamskom pravu.

Ovakva podjela izvora prava u Osmanskoj carevini je bila aktuelna od osvajanja Konstantinopolisa pa do pada doba Tanzimata (Doba reformi i modernizacije) 1839. godine. Možemo govoriti o ovim izvorima prava kao o tri osnovna stuba države. Ova podjela prava je igrala glavnu ulogu u stabilnosti i kasnije trajnosti Osmanske carevine.

Prije izlaganja o državnoj upravi i hijerarhiji sudova, važno je obratiti pažnju na stalešku podjelu osmanskog društva. Ova podjela je osnova za razumijevanja cijelog državnog i pravosudnog aparata.

Osmansko društvo je bilo staleško društvo s podjelom na dva velika staleža: askere - vojnu klasu koja je dužna služiti vojnu službu i raju -

tumačiti propise Kurana i Suneta. Oni su mogli stvarati i nove propise za uređenje onih pitanja koja nisu bila regulisana u Kuranu i Sunetu.

⁸ Osmanlijski sultan bio je službeno jedini upravnik i vladar carstva. Mada su prvi osmanlijski vladari nosili naslov bega (*bey*), time priznavajući suverenitet Seldžučkog sultanata, Murat I je bio prvi Osmanlija koji je ponio naslov sultana, tj. "cara" ili "kralja". Padom Carigrada, 1453. godine, država je uveliko stala na put postanka moćne carevine, tako da je Mehmed Osvajač zaista postao njen prvi istinski car, odnosno padišah. Od 1517. godine osmanski sultan je istovremeno bio i kalif islama, tako da je Osmanlijsko carstvo od ove godine pa sve do svog raspada, 1922. (odnosno do ukidanja kalifata, 1924. godine), u stvari bilo i kalifat, tj. islamska vjerska država.

zemljoradnike koji nisu dužni služiti vojnu službu. U svojoj osnovi osmansko društvo je vojno društvo. Vjerovatno je ovo ostatak plemenske organizacije društva. Upravo je ova podjela uslovila način funkcionisanja pravosudnog sistema. Sudstvo je posebnu pažnju poklanjalo brizi o vojničkom staležu.

Askeri, vojni stalež je bio zadužen za osiguravanje uslova za nesmetano funkcionisanje društva, odnosno raje – zemljoradnika. Zemljoradnici su dužni davati poreze i namete.⁹ Na ovaj način bili su organizovani i sudovi. Postojali su sudovi za askerski stalež i sudovi za raju. Kasnije se osnivaju trgovački sudovi za presuđivanje u stvarima trgovine, carina i poreza sa strancima.

Postojao je i *millet-sistem*, koji je davao pravo presuđivanja hrišćanima i Jevrejima u ličnim i statusnim stvarima. Ipak, i kod ovakvih slučajeva kadije su presuđivale stvari prema pravu određene vjerske zajednice.

Najveću zaslugu za razvoj prava Osmanlije imaju kroz aktivnost izdavanja kanuna. Kod izdavanja kanuna Osmanlije su se koristile i principama šerijata (jer im je to bila obaveza; morali su zadovoljiti osnovne principe šerijata) i javnim pravom velikih carstava koja su nekada vladala na tim područjima (Persija, Vizant), ali i običajnim pravom turskih plemena. Kutadgu Bilig slikovito prikazuje koliko je i običajno pravo imalo uticaja na uređenje i vladanje: „Nadziranje države zahtijeva veliku vojsku. Izdržavanje vojske zahtijeva veliko bogatstvo. Da bi se pribavilo to bogatstvo, ljudi moraju biti bogati. Da bi ljudi bili bogati, zakoni moraju biti pravedni. Ako se zanemari bilo koja od ovih postavki, država će propasti“ (*Historija Osmanske države*, 2005: 146). Posebno se ovo odnosi na državno uređenje i organizaciju državne uprave. U pokrajinama Osmanlije su zadržavale sve one pravne institute koji nisu bili kontradiktorni s osnovnim principima Carstva. Osmanlije dopuštaju razvoj i nastavak dosadašnje pravne prakse dok god se ona ne kosi sa osnovnim principima osmanskog prava. Uvažavajući činjenice lokalne pravne prakse, sultani su često izdavali kanune samo formalno potvrđujući dotadašnju pravnu praksu. Na ovaj način zakonodavna ovlašćenja sultana su pod direktnim uticajem prava osvojenih područja. Dok god su pravni običaji nekog područja bili u skladu s islamskim načelima, te nisu bili smetnja za ubiranje poreza - Osmanlije ih nisu mijenjale.

⁹ Društvena podjela stanovništva je obuhvatala: one koji su u državnoj službi i primaju platu (askeri) i one koji plaćaju porez (raja, odnosno svi podanici koji plaćaju porez bez obzira na vjeroispovijest). Uz ova dva temeljna sloja društva, u širem smislu mogli bi još izdvojiti *ulema* kao ljude od vjere i zakona, te *tüccar* (tadžar) koji su obuhvatali trgovce i zanatlije (tadžar je doslovce bio naziv koji se koristio za prekomorske i karavanske trgovce na veliko). Ulema je sloj koji vlada islamskim naukama. Elitu uleme predstavljaju *šeih-ul-islam* (predstavnik sultanove vjerske vlasti), *kazaskeri* (sudije), sultanov vaspitač, dvorski ljekar, dvorski astrolog i dr.

Hijerarhija uprave i pravosuđa u Osmanskoj carevini

Prema obliku vladavine Osmansko carstvo je bilo teokratska, apsolutistička, nasljedna monarhija sa sultanom na čelu državne. Sultan je formalno bio vrhovni provoditelj i zaštitnik Božije pravde na zemlji. Ova dužnost sultana je imanentno islamska. Sultanu je pripadala titula sve dok je bio zaštitnik i provoditelj Božije pravde na zemlji. Sultan je imao pomoćnike, svojevrstu vladu – Divan, sastavljenu od vezira (ministara) koji su imali određene resore. Za pravosuđe su bili zadužena dva kadijaskera¹⁰ (rumelijski i anadolski). Kadijaskeri su u ime sultana imenovali sve pravosudne službenike, kadije i mule. Mule su bili isključivo vojne sudije visokog ranga. Svi državni službenici pripadali su vojnom sloju društva, pa su sudije imali oficirski čin. Kadijaskeri su bili jedna od visokih sudskih instanci - zajedno sa Divanskim vijećem i sultanom. Svi podanici Carstva su se mogli žaliti na nepravdu koju su eventualno činili moćnici u pokrajinama. Ovakvo pravo nije uvijek moglo da se sprovede u praksi.

Osnovu osmanskog pravosudnog sistema činili su kadije¹¹ - sudije školovani u medresama (vjerskim školama) na osnovu šerijatskog prava. Kadije su bile lokalne sudije opšte nadležnosti koji su službovali u kadilucima. Kadiluk je bila sudsko-upravna oblast pod upravom kadije koja se nije poklapala s teritorijem upravnih jedinica sandžaka.¹²

Kadija je bio predstavnik pravosudne vlasti u ime sultana. Sultan je postavljao i smjenjivao kadije putem ejaletskog kadiaskera koji je u ime sultana vršio formalno postavljenje lokalnih kadija. Kadija je primjenjivao šerijatsko i kanonsko pravo u presuđivanju, nije bio vezan upravnom i administrativnom vlašću. U smislu toga, beg je bio predstavnik vojne i upravne vlasti sultana na određenom području, ali nije nikoga mogao kažnjavati bez presude kadije, niti je kadija mogao kažnjavati nekoga, odnosno nije imao izvršnu funkciju vlasti (*Historija Osmanske države*, 2005: 183).

Kadija je bio zadužen za jedno područje na osnovu visine poreza koji se skupljao u tom području. Sjedište kadiluka bilo je najčešće u većem mjestu koje je imalo gradsku infrastrukturu. Za manja područja kadija je slao svoje zamjenike - kadije naibe. Ponekad je sultan postavljao nadkadiju za područje nekoliko kadiluka. Nadkadija/kadija kadiluka je bio kadija višeg ranga. Nadkadije su vršili službu u velikim gradovima i

¹⁰ *Kadijasker (kazasker)* je najviši sudski autoritet nakon šeihul-islama, odgovoran za primjenu vjerskog zakona.

¹¹ U literaturi islamskog prava vođene su diskusije o tome da li žena može biti kadija. Većina pravnih škola je na to negativno odgovorila. Većina pravnika hanefijske škole je to ograničeno dozvolila, navodeći da žena može biti sudija u pitanjima u kojima može biti svjedok. Ova mogućnost u tradicionalnim muslimanskim društvima nije dolazila do izražaja. U savremeno doba, neke zemlje su imenovali žene sudije u šerijatskim sudovima: Indonezija (1989), Malezija (2003), Pakistan (2013), Sudan (1970), Egipat (2007) u ekvivalentu šerijatskih sudova - porodičnim sudovima, Palestinska vlast (2009) i Izrael (2017).

¹² Sandžak je vojno-upravna jedinica nižeg ranga od ejaleta. Bosanski ejalet je najčešće imao od šest do osam sandžaka.

bili su stalni članovi divanskog pokrajinskog vijeća. Nadkadije su sudili složenije stvari i bili sudije drugog stepena. Pored nadkadija, postojali su kadije mufetiši koji su imali zadatak preispitivati podobnost i stručnost kandidata za kadije (Kasumović-Gadžo, 2008: 6 i 7).

Obični kadija imao je dužnost suditi statusne, lične stvari, vršio je vjenčanja i razvodio brakove, ali je imao i krivičnu nadležnost. Kadija se brinuo o interesima udovica i siročadi i zakladama, vršio je i notarsku službu. Posebna uloga kadije se ogledala da se brine o nasljeđu vojnika.

Postupak pred sudom vodio je kadija koji je imao pomoćnike i pisare koji su bili službenici suda, te primali platu iz javnih prihoda. Sudovi su prikupljali prihode putem sudskih taksi.

Sam sudski postupak se pokretao prijavama podanika ili inspektora/mufetiša. Početak postupka bio je identičan kako za parnični, tako i za krivični postupak. Dokazivalo se, u prvom redu, materijalnim dokazima, saslušanjem i izjavama svjedoka. Kadija je morao saslušati sve strane u postupku.

Stranka se mogla obratiti na više instance ako nije bila zadovoljna presudom, čak je svojom žalbom mogao doći do sultana.

Kadija je imao dužnost i brinuti se o imovini askerskog staleža. U Osmanskoj carevini u vojnički stalež ulazili su i vjerski službenici, državni činovnici svih vrsta itd., tako da je skoro cijeli državni aparat pripadao ovom staležu. Zanatlije u gradovima, udružene u esnafe, imale su privilegovan položaj iako nisu pripadale ovom staležu.

Posebnu ulogu imao je mula. On je bio vojni kadija visokog ranga koji je imao posredničku ulogu između pokrajinske i centralne vlasti. Mula je bio vojno lice koje nije bilo zaduženo samo za pravosudna pitanja, nego generalno za čuvanje šerijata i zakona i za sva pitanja vojnih lica na nivou provincije. Mula je takođe vodio kontrolu o svim pitanjima ekonomsko-privrednog života. On je bio predstavnik centralne vlasti koja se ogledala u tome da vrši kontrolu i očuva balans vlasti na terenu, posebno između bega i kadije (Kasumović-Gadžo, 2008: 6 i 7). O pitanjima vojnog staleža je odlučivao mula kao kadija višeg ranga jer je imao veće kompetencije i ugled. Ova činjenica ide u prilog vojnom uređenju Osmanske imperije.

U složenijim predmetima koji su se ticali pitanja vojnih lica odlučivalo je pokrajinsko vijeće u kome su se nalazili mula¹³, valija¹⁴, kadije kadiluka i lokalni velikodostojnici. Mula je takođe davao pozitivnu ili negativnu ocjenu o radu državnih službenika u ejaletu. On je imao jednu od najvažnijih funkcija u ejaletu, pored sudskih - imao je i

¹³ To je kadija najvišeg ranga. Tu titulu imali su kadije najznačajnijih prijestolnica Carstva (Edirne, Sofija, Beograd i Sarajevo).

¹⁴ Valija je bio guverner pokrajine; upravni činovnik potčinjen i odgovoran samo Porti: na čelu vojnog i upravnog aparata, nadzirao je rad oblasnih organa. Naziv koji je zamijenio ranije upravitelje ejaleta (beglerbegove).

upravne zadatke. Mula je imao ulogu posrednika između lokalne i centralne vlasti i kontrole lokalne vlasti od strane centralne vlasti i o funkcionisanju vlasti na terenu je morao izvještavati Portu¹⁵. Velika uloga mu je data u smislu nadgledanja razreza i prukupljanja poreza i primjene i poštovanja Šerijata. U ovoj ulozi se ogleda posebno svojstvo osmanske vlasti gdje se često spajala upravna i sudska vlast u jednoj funkciji.

Najviše sudske instance su bile dva kadiaskera (Rumelije i Anadolije) kao vrhovne vojne sudije koji su imali teritorijalnu nadležnost u svojim ejaletima. Kadiaskeri su imali najviši oficirski čin u pravosudnom sistemu Osmanske carevine. Oni su direktno bili odgovorni sultanu. Veliko vijeće ili Porta je takođe bila sudska instanca kojoj su se podanici mogli obraćati prema potrebi i složenosti slučaja. Konačna sudska instanca je bio sam sultan. Sultanu su se mogli obraćati svi podanici. Sultan je trebalo da bude oličenje pravde. U prvim stoljećima sultan je sam saslušavao pritužbe podanika, a kasnije tu ulogu povjerava Carskom vijeću - Porti¹⁶, uz mogućnost kontrole i provjere.

Na različitim instancama različito je bio uređen i sudski postupak. Kadiluci su bili sudovi opšte nadležnosti, s manjim značajem za opšte državne poslove. Obične kadije u svojim kadilucima su se bavile predmetima od interesa za lokalno stanovništvo - imovinska pitanja, vjenčanja, sitne registarcije, notarski poslovi itd. Lokalni kadija je imao svoje zamjenike tzv. naibe koji su vršili službu na terenu po manjim mjestima. Jedna od najvažnijih uloga kadije je bila uloga bilježnika, a kadijina kancelarija je imala dužnost da se stara o izdavanju dokumenata i bilježenju vjenčanja, primanja islama i ostalih stvari koje su važne za stanovništvo. Ako se uzme u obzir društveno uređenje Osmanske carevine, onda je bilježenje poreza i taksu bila jedna od vitalnih funkcija kadije za funkcionisanje sistema.

Značajno je istaći da su Osmanlije razvile i tzv. *millet-sistem* koji je igrao značajnu ulogu u funkcionisanju organizacije Carstva u cjelini. Radilo se o zajednici nemuslimanskih stanovnika Osmanskog carstva koji su dobili pravo da sami uređuju svoja unutrašnja pitanja. U ova pitanja spadala su bračna i nasljedna pitanja, kao i pitanja unutar samih vjerskih zajednica i crkava (jevrejska zajednica, katolička i pravoslavna crkva na Balkanu). Millet sistem je bio „izum“ Osmanske carevine koji je davao određena prava podanicima nemuslimanima.¹⁷

¹⁵ Visoka porta je bio sultanov otvoreni dvor, nazvan po vratima na ulazu u glavne urede velikog vezira, gdje je sultan primao strane izaslanike. Vremenom, veliki vezir je postao jednako važan ili čak važniji od samog sultana.

¹⁶ U ovo vijeće su ulazili: janičarski aga, kadiaskeri (Rumelije i Anadolije), veliki vezir, tri vezira (beglerbegovi Rumelije i Anadolije i glavni zapovjednik mornarice - *kapudan*), defterdar i nišandžija. Carsko vijeće je imalo značaj vrhovnog suda. Važnost njegovih dužnosnika varirala je zavisno od razdoblja i snage centralne vlasti. U XVII vijeku, za vrijeme slabih sultana kada je najveća vlast u rukama velikog vezira, važnost pripadnika Carskog vijeća znatno je opala.

¹⁷ U XVI vijeku postojala su tri *milleta*: (1) pravoslavni hrišćani - (Carigradska patrijaršija i Srpska pravoslavna crkva), (2) Jevreji i (3) Armenci (monofiziti) - ovoj su se skupini pridruživale i ostale vjerske skupine.

Osmansko pravosuđe i uprava u Bosni i Hercegovini

Bosna i Hercegovina je bila pogranična pokrajina Osmanskog carstva i to joj je davalo određene specifičnosti kod stanovitih pravosudnih i upravnih funkcija, kao i kod beneficija koje su imali pripadnici lokalnog vojničkog staleža. Posebnost su imala udruženja zanatlija-esnafi, te Sarajevo kao jedna vrsta slobodnog grada oslobođenog određenih poreza kojim su upravljali sarajevski velikodostojnici i gdje bosanski valija nije mogao odsjedati više od tri dana.

Značajne su još dvije činjenice o pitanju Bosne iz vremena osmanske uprave. Prva je da je u Bosni odžakluk-timar bio nasljedan,¹⁸ a drugi da su nemuslimani davali svoju djecu u janičare¹⁹ putem devširme,²⁰ tzv. *danka u krvi* kako se to često naziva u balkanskim historiografijama. U drugim dijelovima carstva timari nisu bili nasljedni već ih je svaka generacija morala zaslužiti - služeći sultanu, najčešće u ratnim operacijama. Što se tiče devširme, radi se o praksi odvođenja muške hrišćanske djece u janičarske redove na vaspitanje, obrazovanje i direktnu službu sultanu u Istanbul. Ova praksa se provodila periodično, zabranjeno je bilo uzimati jedince sinove od hrišćana. Centralna vlast je napravila ustupak i dopustila da i lokalno muslimansko stanovništvo šalje svoju djecu na ovaj vid obrazovanja i službe.

Ove specifičnosti govore o važnosti Bosne kao serhata-krajine, pograničnog područja sa stalnom napetošću i poluradnim ili radnim stanjem. Međutim, Bosna i Hercegovina je imala sličan upravni i pravosudni sistem kao i ostatak Carstva, s nekoliko izuzetaka o pitanju određenih funkcija i važnosti beneficija datih lokalnoj vojničkoj eliti o brizi o imovini vojničkog staleža.

Osnova pravosuđa u BiH je bio kadija, kao i u ostalim pokrajinama, s tim da je puno veću pažnju u Bosni poklanjao stvarima vojnog staleža, posebno njihovoj imovini. Knjige protokola - *sidžili* sarajevskog kadiluka razlikuju se od svih drugih *sidžila* kadija kadiluka po tome što su u njima vođene brojne ostavinske rasprave vezane za ostavine vojnih lica, odnosno svih onih koji su spadali u kategoriju vojnih lica prema klasičnoj osmanskoj podjeli staleža (Kasumović-Gadžo, 2008: 24). Čak

rimokatolici, nestorijanci i jakobiti.

¹⁸ Odžakluk-timar je posebna vrsta feudalnog posjeda poznata u Bosanskom pašaluku. On je značio da samo u BiH timar, tj. imanje dato na uživanje - postaje nasljedno, tj. prelazi sa oca na sina, umjesto ranije prakse da spahija može biti uživatelj timara samo dotle dok obavlja ili je sposoban za vojnu službu. Odžakluk-timar se nasljeđivao u krugu porodice; odžak je sinonim za porodicu. Ova vrsta lena nastala je pošto su bosanske spahije, poslije bitke kod Siska (1593. godina), u kojoj su izginuli u velikom broju, tražile od sultana porodično nasljeđivanje posjeda. Sultan je ovu odluku potvrdio fermanom početkom 17. vijeka. Ova vrsta feudalnog lena bila je važna u nastanku bosanskog plemstva - begovata.

¹⁹ "Srce" tog dijela vojske su janičari (*yeni-çery* - nova vojska, na turskom), vojnici pješaci regrutovani kao djeca *dankom u krvi*, stajaća pješačka vojska, srž turske vojske i njene elitne jedinice; središnje mjesto u borbenom poretku. Janičarski korpus imao je tri grupe (*džemat, buljuk, sejmen*). Ta osnovna formacija centralne vojske bila je, prema mišljenju stručnjaka, najbolja vojska ili vojna organizacija svoga vremena.

²⁰ Devširma je vrsta poreza nastala iz institucije ropstva. Dosta intenzivno se provodila na Balkanu, a puni procvat doživljava tokom islamizacije Bosne i Albanije - sredinom 15. i početkom 16. vijeka. Dječaci uzimani na takav način su imali mogućnost postati vojnici ili se školovati za najviše državne službe u Carstvu.

su se na glavnom sudu u Sarajevu vodili protokli o izrazito vojnim predmetima koje je u drugim pokrajinama vodio isključivo vojni sudija - *kasam* sudija (Kasumović-Gadžo, 2008: 24). Vojna lica su čak mogla birati kadiju koji će postupati u njihovom predmetu, uz plaćanje odgovarajuće takse.

Dva najviša upravno-administrativna službenika na nivou pokrajine su bili valija i mula. Valiji je pripadao najviši stepen ukupne odgovornosti kako u pogledu organizacije vojne, političke i finansijske, tako i u pogledu nadzora nad sudskim djelatnostima. Što se tiče mule, on je bio na upravnoj funkciji vrhovnog inspektora i nadzornog organa koji je pratio sva događanja na nivou ejaleta i posredovao kao ejaletski vojni kadija najvišeg ranga u zaštiti vitalnih državnih interesa.

Veza preko koje su i lokalni kadije bili uključeni u cjelokupni sistem na prostoru Carstva bili su vojne sudije - *kazaskeri*²¹ i njihovi glavni zastupnici u provincijama najvišeg ranga zvani mule.

Valija i bosanski kadija mula su na Bosanskom divanu bili nadležni za rješavanje žalbi i zahtjeva upućenih na tu visoku sudsku instancu, te su, uglavnom, organizovali rješavanje žalbi i zahtjeva putem svojih zamjenika - *naiba*.

Međutim, centralna vlast nije dala isključivu vlast niti u jednoj od funkcija i sve je radila da ima kontrolu nad službenicima putem tzv. disperzije vlasti - nizom instanci kontrole i imenovanja raznih funkcija, kako međusobno tako i zajedničkim odlučivanjem o pojedinim pitanjima.

Pokrajinski divan je imao važnu ulogu jer su na njemu prisustvovali lokalni velikodostojnici, bar u onom formalnom smislu. Centralna vlast je dala mjesto velikodostojnicima na Divanu²² s formalne strane, ali je putem balansa i formi često znala umanjiti značaj lokalaca kako to samo znaju uraditi centri - da bi sačuvali svoj veliki uticaj. S jedne strane, centralna vlast je trpila ustupke koje je davala Bosni zbog granične prirode ovog ejaleta,²³ a, s druge strane, je na sve načine gledala da drži konce u svojim rukama.

Vojni stalež je imao povlašteni položaj, pa i onda kada se radilo o nemuslimanima koji su vršili vojne zadatke. Može se reći da je Bosanski ejalet²⁴ bio paradigma vojničkog uređenja Osmanskog carstva.

²¹ Kazasker ili kadiasker (osmanski turski: *kādi'asker*, „vojni sudija“) bio je glavni sudija u Otomanskom carstvu, izvorno je njegova nadležnost proširena na slučajeve vojnika.

²² Divan je inače bio carski savjet koji se sastajao u dijelu carskog dvora, saraja, poznatom kao *Bâb-i-âli* („velika vrata“) ili *Topkapı* („topovska vrata“); ovdje su osmanski sultani dočekivali strane izaslanike i ambasadore.

²³ Ejalet (beglerbegluk) je najveća vojno-upravna jedinica u Osmanskom Carstvu (početkom XVI vijeka bilo ih je samo dva, a sredinom XVI vijeka od 25 do 30).

²⁴ Bosanski pašaluk osnovan je 1580. godine kao Bosanski ejalet od sedam sandžaka izdvajanjem Bosanskog, Hercegovačkog, Kliškog, Pakračkog i Ličkog sandžaka iz Rumelijskog, te Zvorničkog i Požeškog iz Budimskog pašaluka. Bosanski pašaluk je bio važna osmanlijska provincija od 1580. do 1908. godine. Kao najzapadnija osmanlijska provincija je obuhvatala teritoriju današnje države Bosne i Hercegovine, velike dijelove današnje Hrvatske i Crne Gore, te dio današnje Srbije. Poznat je i bio kao *Bosanski ejalet*, *Bosanski beglerbegluk* ili *Bosanski vilajet*. Pašalukom je vladao

Zaključak

Osmansko pravo se temeljilo na šerijatskom pravu, običajnom pravu osvojenih područja i kanunima – zakonskim uredbama sultana i pokrajinskih guvernera – valija. Ovo carstvo je bilo apsolutistička monarhija teokratske prirode sa razvijenim pravosudnim sistemom. Carstvo je bilo podijeljeno na Anadoljski i Rumeljski ejalet, a svaki ejalet na pokrajine. Pokrajine su imale svoju administrativnu i pravosudnu vlast koja je bila odgovorna sultanu i Velikom vijeću - Divanu. Sultan je bio vrhovna sudska instanca u formalnom smislu. Presuđivanje je delegirao Divanu koji je rješavao najsloženije pravosudne predmete. Ovo su bile dvije najviše instance. Osnovu pravosudnog sistema činili su kadije - sudije. Kadije su bili školovani službenici na temelju šerijatskog prava. Na pokrajinskom nivou sudsku službu vršili su kadije kadiluka, mule, valije i pokrajinska vijeća.

Pošto je Osmansko carstvo bilo vojnički uređeno, vojni stalež je imao prvenstvo prilikom rješavanja svojih predmeta. Ovo se posebno odnosilo na Bosanski ejalet koji je bio granična pokrajina. Napredak u pravosuđu Osmanlije su napravile uvođenjem millet sistema koji je garantovao rješavanje statusnih pitanja u autonomnim sudovima.

Literatura

- Ademović N., Joseph M., Marković G. (2012). *Ustavno pravo*. Sarajevo: Konrad Adenauer Stiftung.
- Babinger, F. (1992). *Mehmed the Conqueror and His Time*. Princeton N.J.: Princeton University Press.
- Begović, M. (1966-67). Izvori turskog prava od XIV do XIX vijeka. *IC*, 16-17, 45-54.
- Birin A., Šarlija T. (2009). *Povijest 2*. Zagreb: ALFA.
- Braude, B. (1982). Foundation Myths of the Millet System. In Braude, B., Bernard, L. (eds.). *Christians and Jews in the Ottoman Empire. 1*. New York: Holmes & Meier.
- Cook, J. M. (1983). *Perzijsko Carstvo (The Persian Empire)*. New York: Schocken Books.
- Ćorović, V. (1999). *Bosna i Hercegovina*. Banja Luka – Beograd: Glas srpski – Ars Libri.
- Džaja, S. M. (1992). *Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine: predemancipacijski period 1463-1804*. Sarajevo: Svjetlost.
- Đurić, I. (1984). *Sumrak Vizantije: vreme Jovana VIII Paleologa 1392-1448*. Beograd: Narodna knjiga.
- Ekmečić, M. (1989). *Stvaranje Jugoslavije 1790-1918. I*. Beograd: Prosveta.

beglerbeg, kasnije valija, a poznat je bio kao bosanski paša. Prvi paša Bosanskog ejaleta i jedan od najpoznatijih je bio osnivač Gazi Ferhad-paša Sokolović koji je Bosnom vladao sve do 1588. godine.

- Filipović, N. (2005). *Islamizacija U Bosni i Hercegovini*. Tešanj: Centar za kulturu i obrazovanje.
- Handžić, H. M. (1940). *Islamizacija Bosne i Hercegovine i porijeklo bosansko-hercegovačkih muslimana*. Sarajevo: Islamska dionička štamparija.
- Historija Osmanske države: hrestomatije* (2005). Sarajevo: Fakultet islamskih nauka.
- Horvatić, D. (1993). Proslov. U: Radić, S. *Živo hrvatsko pravo na Bosnu i Hercegovinu*. Sisak – Ljubuški: Ogranak Matice Hrvatske.
- Ibrahimagić, O. (1998). *Državnopravni razvitak Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca.
- Ihsanoglu, E. (2004). *Historija Osmanske države i civilizacije. 1*. Sarajevo: Orijentalni institut.
- Inalcik, H. (2002). *Osmansko Carstvo: klasično doba 1300.-1600*. Zagreb: Srednja Europa.
- Inalcik, H. (2003). *Osmansko carstvo*. Beograd: Utopija.
- Inalcik, H. (2005). Unutrašnje uređenje Osmanskog carstva. U: Alibašić, A. (prir.). *Historija Osmanske države: hrestomatije*. Sarajevo: Fakultet islamskih nauka, 145-198.
- Kasumović-Gadžo, A. (2008). Mulla u Bosanskom ejaletu. *Anali Gazi Husrev-begove medrese, Knj. XXVII-XXVIII*. 5-67.
- Knezović, O. (1918). *Hrvatska povijest*. Zagreb: HKD Sv. Jeronim.
- Kreševljaković, H. (1915). Odakle su i šta su bili bosansko-hercegovački muslimani?. U: *Danica-Koledar društva svetojeronimskoga za prijestupnu godinu 1916*. Zagreb, 326-334.
- Lovrenović, D. (2006). O historiografiji iz Prokrustove postelje (Kako se i zašto kali(o) bogumilski mit). *Status, br. 10/jesen 2006*.
- Malcolm, N. (2011). *Bosna: kratka povijest*. Sarajevo: Buybook.
- Mantran, R. (ur.). (2002). *Historija Osmanskog carstva*. Beograd: Clio.
- Masters, B. (2001). *Christians and Jews in the Ottoman Arab World: The Roots of Sectarianism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Masters, B. (2009). Millet. In Ágoston, G., Bruce. M. (eds.). *Encyclopedia of the Ottoman Empire*. New York: Facts on File.
- Matuz, J. (1992). *Osmansko Carstvo*. Zagreb: Školska knjiga.
- Moačanin, N. (1999). *Turska Hrvatska*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Rahman, F. (1983). *Duh islama*. Beograd: Prosveta.
- Sarkić, S. (1999). *Opšta istorija države i prava*. Beograd: Izdavačka kuća „Draganić“.
- Solovjev, A. (1949). Nestanak bogomilstva i islamizacija Bosne. *Godišnjak Istorijskog društva Bosne i Hercegovine, I*, 42-79.
- Stavrianos, L.S. (2000). *The Balkans since 1453*. London: Hurst & Company.
- Sučeska, A. (1985). *Istorija države i prava naroda SFRJ*. 5 izd. Sarajevo: Svjetlost.
- Šabanović, H. (1957). *Zakonski spomenici, sv. 1*. Sarajevo: Orijentalni

- institut.
- Šabanović, H. (1982). *Bosanski pašaluk: postanak i upravna podjela*. Sarajevo: Svjetlost.
- Šljivo, G. (1977). *Omer-paša Latas u Bosni i Hercegovini 1850.-1852*. Sarajevo: Svjetlost.
- Tomasevich, J. (2010). *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941.-1945. Poglavlje XI. NDH: Bosanskohercegovački muslimani*. Zagreb: EPH Liber.
- Vasilyev, A. A. (1971). *History of the Byzantine Empire, Vol. 2*. Madison.
- Zečević, N. (2002). *Vizantija i Goti na Balkanu u IV i V veku*. Beograd: Vizantološki institut SANU.
- Zirojević, O. (2003). *Islamizacija na južnoslovenskom prostoru: dvoverje*. Beograd: Srpski genealoški centar.

Popis internetskih izvora

- https://hr.wikipedia.org/wiki/Osmansko_Carstvo
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Šerijatsko_pravo
- <https://www.oslobodjenje.ba/dosjei/teme/nepoznata-proslost-prva-zena-kadija>
- <https://www.quora.com/What-is-a-millet-system>
- <https://www.definitions.net/definition/kazasker>
- <https://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Najib>
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Turkijski_narodi

LAW AND JUSTICE IN THE OTTOMAN EMPIRE - PRIMARILY IN THE CASE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

PhD Miodrag N. Simović*

PhD Milena Simović**

PhD Marina M. Simović***

Summary: The subject of this paper is the organization of the judicial system in the Ottoman Empire, observing primarily the judiciary during the Ottoman reign in Bosnia and Herzegovina. Although the Ottoman state went through a series of structures and reorganizations, some of its major structures remained unchanged. There has always been someone fully responsible for the administration of the state, i.e. the sultan. The sultan presented the supreme court in the formal sense. The divine chancery always deliberated the decisions, but the sultan at all times had the final word. These two were the highest instances. In the beginnings of the empire, tribal elders made the Imperial Council. Later that was modified to include military professionals and local prominent people (the elite), such as high-ranking religious and political advisers. The divan members were called viziers (ministers), who were later presided over by a grand vizier (prime minister), taking on some of the sultan's responsibilities. The Ottoman Empire was, in fact, a large military organization, interested in new conquests and tax collection, and its administrative system was designed to provide manpower for the military and money to pay for it.

The first part of the paper covers the genesis, origins and division of rights in the Ottoman Empire. Ottoman law was based on Sharia law, the customary law of conquered territories, and the canons — the legal decrees of sultans and provincial governors — the vali. The Ottoman society was a class society with a division into two great classes: askers - a military class that is obliged to serve military service and rayah - farmers who are not obliged to serve military service. At its core, Ottoman society is a military society. The Ottomans have the greatest credit for the development of rights through the activity of issuing canons.

* Academician, Judge of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, Full Professor of the Faculty of Law of Banja Luka, Active Member of the Academy of Sciences and Art of Bosnia and Herzegovina, Foreign Member of the Russian Academy of Natural Sciences and Active Member of the European Academy of Sciences and Arts, e-mail: vlado_s@blic.net

** Associate Professor at the Faculty of Security and Protection Independent University in Banja Luka, e-mail: vlado_s@blic.net

*** Secretary of the Ombudsman for Children of Republic of Srpska and Associate Professor at the Faculty of Law University „Apeiron“ Banja Luka, e-mail: marina.simovic@gmail.com

The second part deals with the organization and hierarchy of the judicial system, with an emphasis on the key organizational elements and particular features of the Ottoman judiciary. According to the form of government, the Ottoman Empire was a theocratic, absolutist, hereditary monarchy with a sultan at the head of the state. It is important to point out that the Ottomans also developed the so-called millet-system which played a significant role in the functioning of the organization of the Empire as a whole, that is, it guaranteed the resolution of status issues in the autonomous courts. Finally, some features of local government in Bosnia and Herzegovina during the Ottoman rule in BiH are reviewed, taking into account the limitations of the Ottoman state character and its political system. Bosnia and Herzegovina had a similar administrative and judicial system as the rest of the Empire, with a few exceptions to the issue of certain functions and the importance of the benefits given to the local military elite in caring for military property.

Keywords: Ottoman Empire, sources of law, qadi (judge), sultan, courts,...